

AZ ERDŐMŰVELÉS SZEREPE A MAGYAR ERDÉSZET FEJLESZTÉSÉBEN

A jelenkori magyar erdészeti tervszerű fejlesztésének a kezdetei az első világháborút követő időszakban alakultak ki. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása és felbomlása után a Magyarországgal 1920 nyarán megkötött trianoni békeszerződés területi rendelkezéseinek következtében az első világháború előtti években 58–70 millió aranypengő* fakivitellel rendelkező ország fabehozatali állammá lett, a fenyőfa szükségletet teljes egészében behozatal útján kellett fedezni. A fát importáló államok között Európában ötödik helyre került, a fabehozatal az összbehozatalban az első helyet foglalta el.

Ez a kedvezőtlen erdészeti helyzetkép felrázta a közvéleményt, elsősorban a haladó gondolkodású erdőmérnököket, akik KAÁN KÁROLY akadémikusnak az irányításával az adottságoknak megfelelő erdészeti-fejlesztési koncepciót dolgoztak ki. Ennek legfontosabb programfeltételei az erdőművelésre vonatkoztak, közülük megemlíthetjük

- az Alföld fásítását,
- a kopárok újraerdősítését,
- a tarvágásos gazdálkodás felváltását felújítógazdálkodással
- és az üzemterv szerinti erdőkezelés törvényerejű kiterjesztését az ország minden erdejére.

Ez a fejlesztési koncepció azonban sok tekintetben ellenkezett a magán erdőbirtokosok érdekeivel. Ezért a két világháború közötti Magyarország viszonyai között csak kis részben valósulhatott meg. A gazdasági stabilizáció éveiben felcsillant ugyan az előrehaladás reménye, de az 1929–33. évi gazdasági válság, majd a háborúra való készülődés idején ismét elhalványodott.

A közösség érdekeit szolgáló korszerű erdőgazdálkodás megvalósításának előfeltételeit a felszabadulás teremtette meg. Az erdők államosításával lehetővé vált a jövő érdekeit is szem előtt tartó erdőgazdálkodás fokozatos megvalósítása. 1954-ben a földművelésügyi miniszter megbízásából koncepciót dolgoztunk ki az erdészeti tudományos alapokon való fejlesztésére, melyet a Minisztertanácsnak az erdőgazdasági termelés fejlesztéséről 1954-ben hozott, 1040/1954 számú, valamint a faipar fejlesztéséről és a fatakarékosságról 1955-ben elfogadott, 3009/1955. számú határozata törvényerejű fejlesztési programmá tett. Eredetileg e határozatokat hat évre (1955–60) szántuk, irányelveik azonban mostanáig hatottak.

Ezek a határozatok foglalták össze nálunk először az erdőgazdálkodás és az elsődleges fafeldolgozás szocialista irányelveit, melyeket a következő fő célkitűzésekből kiindulva dolgoztunk ki:

- az erdők élőfakészletének bővített újratermelése,
- a termelt fa minőségének javítása,
- az erdővagyon többcélú hasznosítása,
- az erdőgazdaság gépesítése (iparszerűvé alakítása),
- a hazai fanyersanyag-bázisnak megfelelő faipari rekonstrukció és fejlesztés.

Az ötvenes évek kezdetén a *bővített újratermelést* a túlzott mértékűnek ítélt fakitermelés csökkentésével és az erdőterület nagyarányú növelésével

* 1 USA-dollár = 3,379 aranypengő.

tartották megvalósíthatónak. Az 1040-es határozat az erdőművelésre koncentrált: az erdőterület nagyfokú növelése mellett előtérbe helyezte a meglevő erdők — főként a faellátásban döntő szerepet játszó természetszerű erdők — belterjes nevelését, meg felújítását, és ezek együttes kihatásaként bátran előíranyozta a fakitermelés számottevő növelését.

A KAÁN-féle alföldfásítási programot országfásítási programmá szélesítettük és korszerű ökológiai alapon továbbfejlesztettük. Az erdőket, az erdészeti ökológiai adottságokat tekintve a XVIII. század végén volt még viszonylag kedvező állapot az országban, ami azután a kiterjedt erdőirtások és a nagy vízszabályozási munkák következtében előnytelenül megváltozott. Az alapjában a XIX. században végzett árvízvédelmi munkák eredményeként országrésnyi terület, összesen mintegy 2 millió ha vált ármentesítetté. Európában nekünk van a legnagyobb ármentesített területünk, Hollandiában mintegy 1.4 millió ha, Olaszországban mintegy 0,7 millió ha az ilyen terület. Ami az erdőket illeti, a XVIII. század végén — az adatok szerint — 2,8 millió ha erdő lehetett, az I. világháborút követő években pedig mindössze 1,1 millió ha. Tehát viszonylag rövid idő, egy évszázad alatt, 1,7 millió ha erdőt irtottak ki, ami az ármentesítéssel, a lakosság növekedésével, a jobbágyfelszabadítással, a földművelés terjeszkedésével volt kapcsolatban. Ez röviden — ha úgy tetszik — a magyar erdőtörténet nyers vázlata. Kedvező változás a természeti környezetben csak 1925 után indult meg, ekkor állítottuk meg az erdőterület évszázadok során át tartó fogyását és láttunk hozzá a tervszerű erdőterület-növeléshez. Ez idő szerint az országrésnyi ármentesített területet hatalmas ökoszisztémának tekintjük, melynek szabályozása a hosszú távú társadalmi-gazdasági fejlődést figyelembe vevő erdő- és vízgazdálkodási koncepció alapján történik. A természeti környezet fejlesztése szempontjából célszerűnek tartjuk, ha az erdők a mezőgazdasági földekkel és fásításokkal, valamint a víztározókkal és öntözött földekkel szerves egységet, tudatosan kialakított optimális tájszerkezetet képeznek. Az alföldfásítási program idején, 1925—1938-ig, az erdőterület 15,2 ezer ha-ral, a szocialista országfásítási program idején, 1946—1980-ig, 486 ezer ha-ral növekedett. Vagyis a felszabadulás után évente közel annyival nőtt az erdőterület mint a két háború között negyedszázad alatt. Az alapvető változás az Alföldön következett be. Ennek erdőterülete az alföldfásítási program idején 4,7⁰/₀-kal, az országfásítási program idején pedig 134,8⁰/₀-kal lett nagyobb.

Az erdőgazdaság-fejlesztési kormányhatározat rendelkezéseinek végrehajtására 1956-ban, szakírói kollektívában, a sárvári gyertyános-tölgyesek évtizedes nagyüzemi kísérleti tevékenységének elemzése alapján, új erdőművelési rendszert dolgoztunk ki. A cél, melyet ezzel el akartunk érni: a fatermés gyors növelése, a faminőség számottevő javítása, a vastag, értékes faválasztékok minél gyorsabb megtermelése, a véghasználati fatömeg értékének számottevő növelése, s a távolabbi jövőt tekintve: a meglevőknél jobb, értékesebb erdők létrehozása. Az új erdőnevelési irányelvek megvalósítása együtt járt az előhasználati fakitermelés — erdőtisztítás és gyérités — jelentős növelésével. A legnagyobb teljesítményt 1960-ban érték el, amikor az összes fakitermelés 47,8⁰/₀-a került ki az előhasználatokból. A második világháború alatt és az újjáépítés idején a nagy fakitermelések miatt hatalmas erdőfelújítási kötelezettség halmozódott fel, melyet viszonylag gyorsan sikerült felszámolni. Az elmúlt három évtizedben összesen 680 ezer ha vágásterületet újítottunk fel, 483 ezer ha-t mesterséges erdősítéssel. A felújítási hátralékok felszámolása után az évi rendes felújítások helyzete úgy alakult, hogy az összes 2/3-a mesterséges, 1/6-a természetes és 1/6-a sarjaztatásos felújítás. A mesterséges

felújításokban előtérbe helyeztük a gyorsan növényöző fafajokat — a nyárákat, az akácot és a fenyőket —, melyek a mesterséges erdőültetések 3/4 részét teszik ki. Mindennek a következtében a sarjerdők 1946. évi 55%-os aránya 1980-ban 40%-ra csökkent. Nagy figyelmet fordítottunk a természetes felújításokra, melyek lehetővé teszik az évezredek alatt kialakult erdei ökoszisztémák és populációk megőrzését. Fokozottabb elterjesztésüket az 1954. évi fejlesztési határozat rendelte el. A végrehajtás három elkülönülő szakaszra osztható. Az első időszakban felfokozott mesterséges felújítás folyt, nem tartották azonban nyilván külön a sarjaztatásos és külön a természetes felújítást. A második időszakban nagy teret kapott a természetes felújítás, megvoltak ugyanis hozzá a szükséges feltételek: pénz, munkaerő, tapasztalt vágászvezető erdészek, valamint a kíméletes fadöntést és a fa erdőből való kiszállítását lehetővé tevő gépek, szállítóeszközök. Az 1968. évi gazdasági reform a 15—30 éves természetes felújítási időszak ilyen feltételeit már kevésbé biztosította. Háttérbe szorult a jövő erdejével való törődés is, az éves pénzügyi eredmény, a jövedelmezőség vált a vállalatok egyedüli vagy uralkodó sikermutatójává. Nagy károkat okozott a természetes újulatokban az erdők vadeltartó képességét messze meghaladó vadállomány is. Mindennek következtében újra és jó részt indokolatlanul teret nyert a sarjaztatás.

A megközelítőleg mindössze egy évszázados múltú visszatekintő tudatos erdőművelés, fatermesztés teljesítményének a mérésére az ember által létrehozott erdőket, az ún. mesterséges faállományokat tartják a legmegfelelőbbnek. 1967. áprilisában az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezete (FAO) védnöksége alatt Ausztráliában, Canberrában, világértelkezletet tartottak a mesterséges faállományokról. Az értekezlet dokumentumaiból kitűnt, hogy az első helyen Nagy-Britanniával együtt Magyarország van. Mi ez ideig egymillió hektáron végeztünk a természeti adottságoknak jól megfelelő mesterséges erdőültetést, melynek számottevő részéből a természetszerű erdőkkel közel azonos mesterséges faállományok nevelhetők fel. A második világháború utáni időszakot, amiben ezt az eredményt javarészt elértük magunk között az erdőművelés aranykoraként szoktuk emlegetni.

— A továbbiakban rámutatott az erdő többcélú hasznosításában elért eredményeinkre, az erdei munkák gépesítésében tett előrehaladásunkra, a faiparfejlesztésre, s végül következőképpen vontak meg a negyedszázados erdészeti fejlesztés mérlegét:

A belterjes erdőművelés és az erdőterület növelése folytán a felszabadulás idején feltételezhetően meglevő, mintegy 117 millió m³ élőfakészlettel (az erőkben lábba álló fakészlettel) szemben, a fatermesztésre kijelölt erdők élőfakészlete ma meghaladja a 257 millió m³-t. Ennek pénzértéke — a tőrárat egyenlőnek véve az erdőfenntartási járulékkal — 141 milliárd forint. Az ötvenes évek elején a túlhasználattól, az erők növedékénél nagyobb fatömeg kitermelésétől féltették erdeinket (1950-ben például a kitermelhető 2,6 millió m³-rel szemben 3,1 millió m³-t vágta ki), most, 25 év múltán nem termeljük ki a lehetséges fatömeget sem (1980-ban a kitermelhető 7,7 millió m³-rel szemben 7,5 millió m³-t vágunk ki). Az elmúlt három évtizedben az összes fafogyasztás csaknem a kétszeresére növekedett. 1950-ben az összes fafogyasztás 54,7%-át fedeztük hazai forrásból, 1980-ban pedig már a 66,7%-át. 1950-ben fakivitelnünk nem volt, 1980-ban már 1,3 millió m³ fát exportáltunk. Lehet-e ennél jobb bizonyítványt kiállítani olyan fejlesztési határozatok végrehajtásáról, melyeket az erdőművelésre alapoztak, s melyek a bővített újratermelést, a viszonylag gyenge minőségű hazai fa nyersanyag jobb faipari hasznosítását tűzték ki célul?